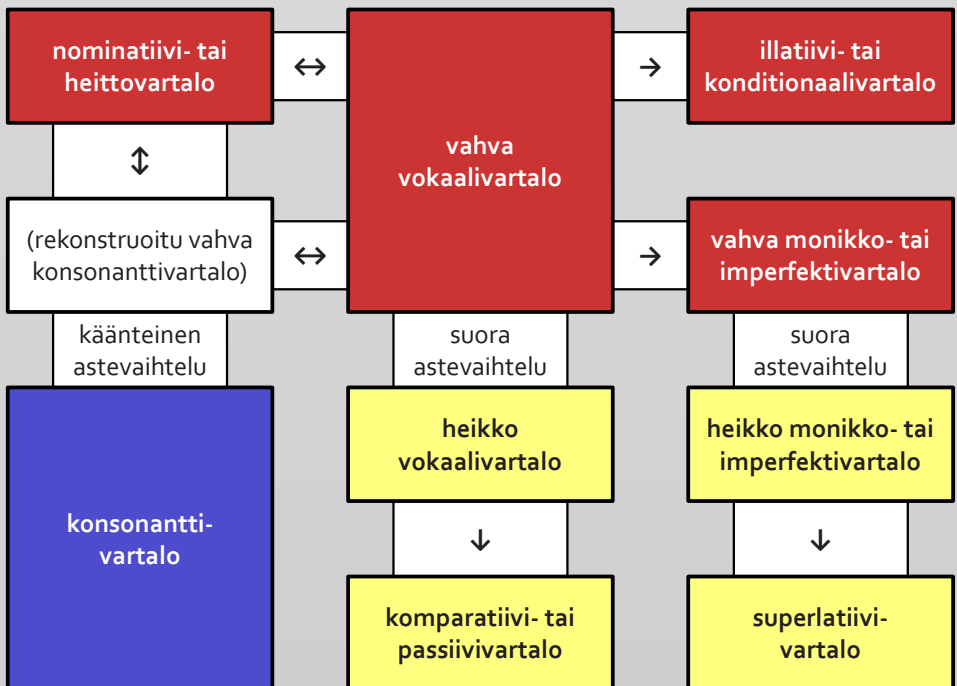

suomen ja viron taivutusjärjestelmä

– yhteinen mallinnus
ja luokittelu

Suomen ja viron taivutusjärjestelmä

– yhteinen mallinnus ja luokittelu

Jussi Sipola

suomen ja
viron taivutusjärjestelmä

– yhteinen **mallinnus**
ja **luokittelu**

Suomen ja viron taivutusjärjestelmä – yhteinen mallinnus ja luokittelu

© 2015 Jussi Sipola

Sähköposti: jussi.matti.sipola@gmail.com

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-318-937-9

Esipuhe

Kiinnostukseni äidinkieltäni eli suomea sekä etenkin sen kielioppia ja historiaa kohtaan alkoi jo peruskouluaikana. Viron kieleen tarjoutui mahdollisuus tutustua vuodesta 2010 alkaen virolaisten ystävien ja tuttavien myötä, ja samalla aloin opiskelemaan viron kieltä ja sen kielioppia. Oppiminen nopeutui vuonna 2012, kun pystyin jo keskustelemaan viroksi myös suomea osaamattomien virolaisten kanssa. Sukulaiskielen opiskelu on antanut paljon taustatietoa omasta äidinkielestäni sekä mielenkiintoisia vertailukohteita.

Vuonna 2014 aloin tekemään muistiinpanoja, joissa vertailin eräitä suomen ja viron kielten taivutuksen osa-alueita, esimerkiksi astevaihtelua. Laajensin tätä vertailua koskemaan sanojen taivutusta yleensäkin ja julkaisin sen aluksi Internet-kirjoituksena, jota kehitin edelleen eteenpäin noin vuoden ajan. Nyt olen viimeistellyt kirjoituksen kädessä olevaksi kirjaksi.

Tässä kirjassa esittelen kehittämäni suomelle ja virolle yhteisen taivutusjärjestelmän mallin sekä yhteisen astevaihtelu- ja taivutustyyppien luokittelun. Malli soveltuu kummankin kielen kuvaamiseen ja antaa mahdollisuuden havaita kielten eroja ja yhtäläisyyksiä sekä osittain luoda näkyvyyttä kielten yhteiseen historiaan.

Kirjaa voi soveltaa usealla tavalla. Itämerensuomalaisista kielistä kiinnostunut voi jäsentää ja vertailla kielten rakennetta uudella tavalla. Viron kielestä kiinnostunut suomenkielinen voi tutkia, kuinka viron kieliopin rakenteet suhtautuvat suomen vastaaviin rakenteisiin, ja sitä kautta sijoittaa niitä helpommin omaan luontaiseen kielitajuunsa. Kenties sama toimii myös toisinpäin vironkieliselle suomesta kiinnostuneelle. Toki kirjaa voi halutessaan käyttää joko suomen tai viron kielen rakenteiden yksikielisenä kuvauksenakin.

Toiveenani on, että esitettyä mallia olisi tulevaisuudessa mahdollista syventää ja kehittää tarkempaa suomen ja viron kielen kuvausta varten sekä mahdollisesti soveltaa myös muiden itämerensuomen kielten ja murteiden sekä niiden historian kuvaukseen.

Kiitän kaikkia, jotka ovat minua viron opiskelussa ja tämän työn tekemisessä kannustaneet.

Toivotan lukijoille miellyttäviä lukuhetkiä.

Helsingissä elokuussa 2015

Jussi Sipola

Eessõna

Minu huvi oma emakeele ehk soome keele ja eriti selle grammatika ja ajaloo vastu tekkis juba põhikooli ajal. Eesti keelega sain võimaluse tutvuda alatest 2010. aastast eestlastest sõprade ja tuttavate kaudu ja samal ajal hakkasin eesti keelt ja selle grammatikat õppima. Õppimine kiirenes 2012. aastal, kui suutsin juba eesti keeles suhelda isegi soome keelt mitte rääkivate eestlastega. Sugulaskeele õppimine on andnud minule palju taustateadmist oma emakeelest ja mitmeid huvitavaid võrdluspunkte.

2014. aastal hakkasin tegema märkusi võrreldes mõningaid soome ja eesti keele sõnade muutmise aspekte, näiteks astmevaheldust. Laiendasin võrdlust hõlmama sõnade muutmist ka üldiselt ja avaldasin selle alguses internetikirjutisena, mida arendasin umbes ühe aasta veel edasi. Nüüd olen viimistlenud selle kirjutise käes olevaks raamatuks.

Siinses raamatus esitan enda arendatud soome ja eesti keelele ühise muutmissüsteemi mudeli ning ühise astmevaheldus- ja muuttüüpide liigituse. Mudel kehtib mõlema keele kirjeldamiseks ja annab võimaluse avastada keelte erinevusi ja sarnasusi ning osaliselt luua nähtavust ka keelte ühisele ajaloole.

Raamatut võib kasutada mitmel moel. Läänemeresoome keelte huviline võib keelte struktuure uuel moel mõista ja võrrelda. Eesti keelest huvitatud soomekeelne võib õppida, kuidas eesti grammatika nähtused on seotud soome omadega ja sedakaudu neid lihtsamini oma naturaalse keeletajuga paigutada. Võibolla sama kehtib ka vastupidi eestikeelsele soome keele huvilisele. Muidugi võib raamatut soovi korral kasutada kas soome või eesti keele struktuuride ühekeelse kirjeldusena.

Minu sooviks on, et esitatud mudelit oleks tulevikus võimalik süvendada ja arendada veel täpsema soome ja eesti keele kirjeldamise jaoks ning võibolla rakendada ka teiste läänemeresoome keelte ja murrete ning nende ajaloo kirjeldamiseks.

Tänan kõiki, kes on mind eesti keelt õppima ja seda tööd tegema julgustanud.

Soovin lugejatele meeldivaid lugemishetki.

Helsingis augustis 2015

Jussi Sipola

Sisällysluettelo

Esipuhe.....	5
Eessöna.....	6
Sisällysluettelo.....	7
Taulukkoluettelo.....	12
Terminologia.....	13
Merkkien selitykset.....	13
Lyhenteet.....	13
Kielipilliset termit.....	14
Luku 1: Johdanto.....	17
Kielioppi.....	17
Tavoitteet.....	17
Rakenne ja menetelmät.....	18
Perusmuoto.....	19
Foneemien kuvaus.....	19
Luku 2: Taivutusjärjestelmä.....	21
2.1: Fonologian perusteet.....	21
Vokaalifoneemit.....	21
Konsonanttifoneemit.....	21
Pitkät vokaalit ja diftongit.....	22
Pitkät konsonantit.....	24
Tavu.....	24
Paino ja tahtiyksikkö.....	25
Viron aksentti.....	25
2.2: Morfologian perusteet.....	26
Taivutus.....	26
Morfeemit.....	27
Vartalogit.....	28
Konsonanttivartalo.....	28
Viron loppuheitto.....	28
2.3: Morfologian yhteys prosodiaan.....	29
Morfologinen paino.....	29
Pääpainon määräytyminen.....	30
Aksentin määräytyminen.....	30
2.4: Vartalon astevaihtelu.....	31
Astevaihteluluokat ja -tyypit.....	31
Astevaihtelun suunta.....	32
Suora astevaihtelu.....	32
Käänteinen astevaihtelu.....	32
2.5: Nominien taivutus.....	34
Yleistä.....	34
Vartalojärjestelmä.....	34
Keskeiset vartalogit.....	34

Muut vartalogot.....	36
Muotojärjestelmä.....	37
Taivutustyyppien luokittelu ja nimeäminen.....	42
Nominien kuuluminen eri taivutustyyppisiin.....	44
2.6: Verbiin taivutus.....	49
Yleistä.....	49
Vartalogjärjestelmä.....	50
Keskeiset vartalogot.....	50
Muut vartalogot.....	51
Muotojärjestelmä.....	54
Taivutustyyppien luokittelu ja nimeäminen.....	57
Verbiin kuuluminen eri taivutustyyppisiin.....	59
Luku 3: Astevaihtelutyytit.....	61
3.1: E: Astevaihtelemattomat sanat.....	61
3.2: A: Aksenttivaihtelutyytit (vain viro).....	61
Aksenttivaihtelutyyppi A-AKS (vain viro).....	61
Aksenttivaihtelutyytit A-PP, A-TT, A-KK, A-FF, A-ŠŠ (vain viro).....	61
Aksenttivaihtelutyytit A-PC, A-TC, A-KC (vain viro).....	61
3.3: P: Pituušvaihtelutyytit.....	62
Pituušvaihtelutyytit P-PP, P-TT, P-KK.....	62
Pituušvaihtelutyytit P-MPP, P-NTT, P-NKK.....	62
Pituušvaihtelutyytit P-LPP, P-LTT, P-LKK, P-RPP, P-RTT, P-RKK.....	62
Pituušvaihtelutyytit P-BB, P-GG (vain suomi).....	63
Pituušvaihtelutyyppi P-SS (vain viro).....	63
3.4: L: Laatu vaihtelutyytit.....	63
Laatu vaihtelutyytit L-P, L-T, L-K, L-TJ, L-KV.....	63
Laatu vaihtelutyytit L-PX, L-TX, L-KX.....	65
Laatu vaihtelutyytit L-MP, L-NT, L-LT, L-RT, L-NK.....	68
Laatu vaihtelutyytit L-NTX, L-LTX, L-RTX (vain viro).....	69
Laatu vaihtelutyytit L-LP, L-LK, L-LKJ, L-RP, L-RK, L-RKJ.....	69
Laatu vaihtelutyytit L-HT, L-HK, L-HKJ.....	70
Laatu vaihtelutyyppi L-SK (vain viro).....	70
Luku 4: Nominien taivutustyytit.....	71
4.1: NHV: Heikkopäätteiset vokaaliloppuiset nominit.....	71
Keskeiset vartalogot.....	71
Muut vartalogot.....	73
Suomen muodot.....	74
Viron muodot.....	75
Suomen tyyppi NHV-V.....	75
Suomen suljettu tyyppi NHV-E.....	77
Suomen suljettu tyyppi NHV-EC.....	77
Suomen suljettu tyyppi NHV-ET.....	78
Suomen tyyppi NHV-I.....	78
Viron tyyppi NHV-V.....	78
Viron tyyppi NHV-L.....	79
Viron suljettu tyyppi NHV-LG.....	80
Viron suljettu tyyppi NHV-LJ.....	80

Viron suljettu tyyppi NHV-LE.....	81
Viron suljettu tyyppi NHV-E.....	81
Viron suljettu tyyppi NHV-EC.....	81
Viron suljettu tyyppi NHV-LC.....	81
Viron suljettu tyyppi NHV-ET.....	82
Viron suljettu tyyppi NHV-LT.....	82
Viron tyyppi NHV-I.....	83
4.2: NVV: Vahvapäätteiset vokaaliloppuiset nominit.....	83
Keskeiset vartalat.....	83
Muut vartalat.....	85
Suomen muodot.....	85
Viron muodot.....	86
Suomen tyyppi NVV-V-H.....	86
Suomen tyyppi NVV-I-H.....	88
Suomen tyyppi NVV-V.....	88
Viron tyyppi NVV-V.....	89
Viron tyyppi NVV-L.....	90
Viron suljettu tyyppi NVV-E-EDA.....	91
Viron suljettu tyyppi NVV-S-NDA.....	91
Viron tyyppi NVV-AS-A.....	91
Viron tyyppi NVV-UD-U.....	92
Viron tyyppi NVV-NE-SE.....	92
Viron tyyppi NVV-VC-CV.....	92
4.3: NHC: Heikkopäätteiset konsonanttiloppuiset nominit.....	93
Keskeiset vartalat.....	94
Muut vartalat.....	94
Suomen muodot.....	94
Viron muodot.....	95
Suomen tyyppi NHC-LS.....	95
Suomen tyyppi NHC-L1.....	95
Suomen tyyppi NHC-L2.....	96
Viron tyyppi NHC-LS.....	97
4.4: NVC: Vahvapäätteiset konsonanttiloppuiset nominit.....	99
Keskeiset vartalat.....	99
Muut vartalat.....	100
Suomen muodot.....	100
Viron muodot.....	100
Suomen tyyppi NVC-EX-EE.....	101
Suomen tyyppi NVC-AS-AA.....	101
Suomen tyyppi NVC-UT-EE.....	102
Suomen suljettu tyyppi NVC-UT-UE.....	102
Viron suljettu tyyppi NVC-EX-E.....	102
Viron suljettu tyyppi NVC-EX-ME.....	102
Viron suljettu tyyppi NVC-EX-EME.....	103
Viron suljettu tyyppi NVC-AS-A.....	103
Viron suljettu tyyppi NVC-VC-CV.....	103
Viron tyyppi NVC-LS.....	104
4.5: NSP: Pitkään vokaaliin loppuvat nominit.....	105
Keskeiset vartalat.....	105

Muut vartalogot.....	105
Suomen muodot.....	106
Viron muodot.....	106
Suomen tyyppi NSP.....	106
Viron tyyppi NSP.....	107
4.6: NSV: Sekapäätteiset nominat (vain viro).....	107
Keskeiset vartalogot.....	107
Muut vartalogot.....	107
Viron muodot.....	107
Viron tyyppi NSV.....	108
Luku 5: Verbien taivutustyytit.....	109
5.1: VV: Vokaaliloppuiset verbit.....	109
Keskeiset vartalogot.....	109
Muut vartalogot.....	110
Suomen muodot.....	111
Viron muodot.....	111
Suomen tyyppi VV.....	111
Viron tyyppi VV-A.....	112
Viron tyyppi VV-K.....	114
5.2: VC: Konsonanttiloppuiset verbit.....	115
Keskeiset vartalogot.....	115
Muut vartalogot.....	115
Suomen muodot.....	116
Viron muodot.....	116
Suomen tyyppi VC.....	116
Viron suljettu tyyppi VC-C-CE.....	117
Viron tyyppi VC-EL-ELE.....	118
Viron tyyppi VC-EL-LE.....	118
5.3: VL: Loppuheittoiset verbit (vain viro).....	119
Keskeiset vartalogot.....	119
Muut vartalogot.....	119
Viron muodot.....	120
Viron suljettu tyyppi VL-C.....	120
Viron suljettu tyyppi VL-D.....	121
Viron suljettu tyyppi VL-T.....	121
5.4: VT: T-loppuiset verbit.....	122
Keskeiset vartalogot.....	122
Muut vartalogot.....	123
Suomen muodot.....	123
Viron muodot.....	123
Suomen tyyppi VT-T-A.....	124
Suomen tyyppi VT-T-NE.....	124
Suomen suljettu tyyppi VT-T-TSE.....	125
Viron tyyppi VT.....	125
5.5: VP: Pitkään vokaaliin loppuvat verbit.....	126
Keskeiset vartalogot.....	126
Muut vartalogot.....	126

A-AKS

A-PP
A-TT
A-KK
A-FF
A-ŠŠ

A-PC
A-TC
A-KC

P-PP
P-TT
P-KK

P-MPP
P-NTT
P-NKK

P-LPP
P-LTT
P-LKK
P-RPP
P-RTT
P-RKK

P-BB
P-GG

P-SS

L-P
L-T
L-K
L-TJ
L-KV

L-PX
L-TX
L-KX

L-MP
L-NT
L-LT
L-RT
L-NK

L-NTX
L-LTX
L-RTX

L-LP
L-LK
L-LKJ
L-RP
L-RK
L-RKJ

L-HT
L-HK
L-HKJ

L-SK

Kirja antaa kaikille itämerensuomalaisten kielten kieliopista kiinnostuneille mahdollisuuden jäsentää suomen ja viron sanojen taivutusta uusilla tavoilla sekä havaita, mitkä ovat taivutusmekanismien yhtäläisyydet ja eroavaisuudet.

Suomelle ja virolle esitetään uusi yhteinen morfologisen taivutusjärjestelmän malli tarvittavine pohjatietoineen ja määrittelyineen. Malli koostuu vartalojärjestelmästä ja muotojärjestelmästä. Näistä ensimmäinen kuvaa sanojen vartalot ja niiden suhteet kuten loppuvaihtelun ja astevaihtelun. Jälkimmäinen puolestaan määrittää vartalon ja suffiksien valinnan kuhunkin taivutusmuotoon sekä kuvaa niiden yhteen liittymisessä tapahtuvat assimilaatiot ja muut ilmiöt.

Nominit ja verbit luokitellaan toisaalta astevaihtelun ja toisaalta taivutuksen muiden piirteiden mukaan. Tätä varten määritellään uudet kielille pääosin yhteiset astevaihtelu- ja taivutusluokat, jotka jakaantuvat edelleen tarkemmiksi astevaihtelu- ja taivutustyypeiksi. Kustakin taivutustyyppistä kerrotaan, mitkä osat yleisestä mallista koskettavat sitä ja mitkä ovat sen omat erikoisuudet.

Käsittelyn pohjana on käytetty kummankin kielen sanastoja, ja niiden sisältämät sanat on luokiteltu kirjan esittämän luokittelun mukaisesti. Kunkin taivutustyyppin yhteydessä kuvaillaan siihen kuuluvaa sanastoa ja pienten tyyppien sanat luetellaan. Liitteessä esitetään laskelmat astevaihtelu- ja taivutustyyppien ja näiden yhdistelmien sanamääristä.

9 789523 189379